

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з розгляду та захисту дисертації на
здобуття ступеня доктора філософії

Голові разової спеціалізованої вченої ради ДФ
38.053.030 (PhD 13263)
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили, доктору наук з державного
управління, професору
Антоновій Людмилі Володимирівні

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата наук з державного управління, доцента кафедри публічного
управління та адміністрування Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

Штиркова Олександра Миколайовича

на дисертаційну роботу здобувача наукового ступеня доктора філософії
Непши Олексія Івановича на тему: **«Механізм впровадження штучного
інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування
судової влади в Україні»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», за
спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування

**Актуальність теми дослідження, зв'язок з науковими програмами,
темами**

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена тим, що Україна перебуває на етапі одночасного здійснення кількох складних процесів: реформування судової влади, посилення антикорупційної інфраструктури, цифровізації публічного управління та адаптації до європейських стандартів верховенства права. У таких умовах держава має не лише оновлювати законодавство й інституції, а й створювати інноваційні механізми, здатні забезпечити реальну ефективність реформ. Судова влада є особливо чутливою сферою, оскільки будь-які корупційні ризики в ній безпосередньо впливають на якість правосуддя, незалежність суддів, рівність громадян перед законом та міжнародну довіру до України. У 2025 році питання судової реформи, антикорупційної політики та верховенства права залишалися серед ключових напрямів оцінювання прогресу України на шляху до Європейського Союзу.

Упровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність відкриває можливість якісно змінити саму логіку державного контролю: від фрагментарного реагування – до системного аналізу, від ручної перевірки – до автоматизованого виявлення ризиків, від формального моніторингу – до прогнозування потенційних корупційних практик. Однак потенціал ШІ може бути реалізований лише за умови створення цілісного механізму його впровадження, який поєднає правові, організаційні, технологічні, кадрові та етичні компоненти. Без такого механізму існує ризик перетворення ШІ на декоративний цифровий інструмент або, навпаки, на джерело нових загроз –

алгоритмічної упередженості, непрозорого прийняття рішень, незаконного оброблення даних чи посилення адміністративного тиску. Тому дослідження цієї теми має важливе наукове й практичне значення для побудови в Україні доброчесної, технологічно спроможної та правової держави.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність та новизна

Зміст дисертації відповідає логіці мети та предмету дослідження, за якими припускається проведення аналізу як теоретичних проблем стосовно теми дисертаційного дослідження з погляду сучасних умов, так і питань практичного застосування. Дисертація характеризується поєднанням змісту напряму дослідження з логічно обумовленою послідовністю актуалізації фокусувань безпосередньої уваги автора. А сформульовані під час виконання дисертаційного дослідження узагальнення, висновки та рекомендації ґрунтуються на останніх досягненнях галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування».

У роботі достатньо вдало сформульовані об'єкт і предмет дослідження, а саме: об'єкт дослідження – це суспільні відносини в сфері антикорупційної діяльності держави в умовах реформування судової влади в Україні; предметом дослідження є механізм впровадження технологій штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади в Україні та пов'язані з ним адміністративно-організаційні, процедурні та кадрові аспекти.

Рівень формулювання дисертантом мети і завдань дослідження вказують на концептуальну зрілість **Непши Олексія Івановича** як дослідника, а також свідчать про глибину розуміння обраної в якості предмету наукового дослідження проблематики. Зміст дисертації характеризується цілісністю та комплексністю охоплення дослідженням предмету наукового пошуку.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження автором були сформульовані такі основні завдання як:

- концептуалізувати теоретико-методологічне підґрунтя дослідження корупції в судовій владі шляхом з'ясування її сутності, ознак, форм прояву та основних наукових і нормативно-правових підходів до її розуміння;

- ідентифікувати й систематизувати фундаментальні наслідки корупції для людини, громадянського суспільства й держави та визначити ключові чинники недостатньої ефективності державного антикорупційного інструментарію в національній судовій системі;

- розкрити правову й технологічну природу штучного інтелекту, визначити його види та принципи використання в судовій владі держав Європейського Союзу а також обґрунтувати пріоритетні напрями його впровадження в судовій системі України;

- здійснити комплексну систематизацію та критичний аналіз переваг і ризиків імплементації штучного інтелекту в судову владу як новітнього інструмента антикорупційної діяльності держави;

– розробити науково-обґрунтований механізм впровадження штучного інтелекту в судову систему України як сучасного інструмента запобігання корупції з акцентом на організаційному, предметно-процедурному та кадровому напрямках.

У першому розділі дисертаційної роботи розкрито теоретико-методичні засади дослідження антикорупційної діяльності держави в умовах реформування судової влади в Україні. Автором проаналізовано основні підходи до розуміння корупції як складного соціального та публічно-владного явища, а також обґрунтовано амбівалентну роль судової влади в антикорупційному механізмі. Суддя, з одного боку, є суб'єктом, на якого поширюються антикорупційні вимоги, а з іншого – суб'єктом, який тлумачить і застосовує відповідні норми. У розділі систематизовано ключові наслідки судової корупції, зокрема, порушення прав і свобод людини, нівелювання верховенства права, делегітимізацію державної влади, знецінення зусиль правоохоронних органів, загрозу національній безпеці та економічному розвитку. Окрему увагу приділено чинникам неефективності традиційних антикорупційних інструментів у судовій владі, які автор класифікує на інституційно-кадрові, морально-етичні та правозастосовні. Це дало змогу обґрунтувати потребу у використанні інноваційних цифрових інструментів запобігання корупції.

У другому розділі дисертації досліджено штучний інтелект як інноваційний інструмент антикорупційної діяльності держави в судовій владі. Автором оцінено сучасний стан антикорупційної діяльності в судовій системі та доведено її недостатню ефективність, що актуалізує потребу в нових цифрових рішеннях. Розглянуто сутність штучного інтелекту, його основні види, а також європейські принципи використання цієї технології в судових системах, серед яких повага до фундаментальних прав людини, недискримінація, якість і безпека обробки судових даних, прозорість, справедливість і контроль з боку користувача. Здобувачем наведено позитивні приклади застосування інформаційних технологій у правосудді, зокрема автоматизовану систему документообігу суду та Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. Водночас у розділі систематизовано переваги використання штучного інтелекту, серед яких неупередженість, незалежність, оперативність, уніфікація судової практики та економія ресурсів, а також ризики його застосування, пов'язані з алгоритмічною упередженістю, дегуманізацією правосуддя, проблемою відповідальності, кіберзагрозами й цифровою нерівністю.

У третьому розділі дисертаційної роботи сформовано механізм імплементації штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади України. Автором виокремлено три основні напрями такого впровадження: організаційний, предметно-процедурний і кадровий. Організаційний напрям пов'язано з модернізацією автоматизованого розподілу судових справ шляхом використання штучного інтелекту для аналізу судових рішень, визначення прогностичного коефіцієнта складності справи та її орієнтовної ваги. Предметно-процедурний напрям

передбачає можливість використання штучного інтелекту для генерування судових рішень у визначених законом категоріях справ за письмовою згодою всіх учасників спору та за умови дотримання законодавства і сформованої судової практики. Кадровий напрям полягає у застосуванні штучного інтелекту під час спеціальної перевірки кандидатів на посаду судді, зокрема через аналіз державних реєстрів, відкритих цифрових джерел, інформації з мережі Інтернет і соціальних мереж. Запропоновані положення спрямовані на зменшення суб'єктивізму, запобігання непотизму, мінімізацію корупційних ризиків і підвищення прозорості функціонування судової влади.

Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави для формулювання висновку про те, що автором у повній мірі були вирішені наведені вище завдання та досягнута мета дослідження.

Використання дисертантом значної наукової, нормативної й емпіричної бази сприяло глибокому, різнобічному висвітленню досліджуваної проблематики, формулюванню узагальнень, висновків і пропозицій, що мають наукову новизну.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні цілісного наукового підходу до впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади в Україні. У дисертації запропоновано авторське бачення використання штучного інтелекту як інноваційного інструмента мінімізації корупційних ризиків у судовій системі, зокрема в організаційному, предметно-процедурному та кадровому напрямах. Новизна роботи виявляється у розробленні положень щодо застосування штучного інтелекту під час автоматизованого розподілу судових справ, визначення прогностного коефіцієнта складності справи та її орієнтовної ваги, аналізу суддівського навантаження, а також у процедурах спеціальної перевірки кандидатів на посаду судді з метою підвищення прозорості, об'єктивності та доброчесності кадрового добору. Зазначені положення поглиблюють наукові уявлення про можливості цифрової трансформації антикорупційної політики та мають практичне значення для модернізації публічного управління і судової влади.

Зазначені положення сформульовано в такій редакції:

вперше:

– науково обґрунтовано доцільність імплементації технології штучного інтелекту в національну судову систему України як інноваційного антикорупційного інструмента в умовах реформування судової влади з акцентом на організаційному, предметно-процедурному та кадровому напрямах такого впровадження, що передбачає: усунення корупціогенних ризиків у процедурах автоматизованого розподілу судових справ під час оцінювання суддівського навантаження через визначення прогностного коефіцієнта складності справи та її орієнтовної ваги, в ході вирішення правового спору й генерування судового рішення та при проведенні спеціальної перевірки в процесі добору кандидатів на посаду судді;

удосконалено:

– теоретико-прикладний підхід до реалізації предметно-процедурного напряму імплементації штучного інтелекту в судову владу як антикорупційного інструмента, в основу якого покладено симбіоз моделей «асистивна технологія» і «цифровий суддя», шляхом нормативного запровадження комплексу положень, що врегульовують вибір суб'єкта, який надає судовий сервіс, категоризацію справ, допустимих до провадження штучного інтелекту, згоду учасників спору на його залучення, розмежування відповідальності за ухвалені рішення, обов'язок штучного інтелекту відмовитися від розгляду справи за відсутності попередньо сформованої судової практики та перегляд згенерованих рішень лише за нововиявленими та виключними обставинами;

– механізм впровадження штучного інтелекту в процедури кадрового добору суддів через обґрунтування змін до профільного законодавства про статус суддів і врегулювання процесу електронної взаємодії штучного інтелекту з автоматизованими інформаційними й довідковими системами, реєстрами та банками даних з метою формування об'єктивного цифрового профілю кандидата шляхом виявлення недостовірної інформації у відомостях, поданих кандидатом особисто, ознак недоброчесності та конфлікту інтересів;

дістали подальшого розвитку:

– наукові погляди на еволюцію феномену корупції як соціального та публічно-владного явища в умовах реформування національної судової влади, а також на складність ефективного протистояння корупційним практикам в судах шляхом обґрунтування найбільшої вразливості судової влади серед трьох гілок державної влади; підвищеної небезпеки корупційних практик в судах для реалізації прав людини, розвитку громадянського суспільства та державного управління; дуалістичної природи носіїв судової влади як суб'єктів, на яких поширюється спеціальне антикорупційне регулювання, та як ключового інструменту антикорупційної боротьби;

– науковий підхід до мінімізації корупційних ризиків в судовій системі, який, на відміну від існуючих, обґрунтовується амбівалентною сутністю судової влади в антикорупційному механізмі та розробленою авторською класифікацією ключових наслідків судової корупції, а саме: знищенням прав і свобод людини й громадянина; нівелюванням верховенства права та делегітимізацією державної влади як гаранта правопорядку; знеціненням зусиль органів правопорядку та інститутів правничої допомоги; загрозою національній безпеці; гальмуванням економічного розвитку та сприянням економічному занепаду; формуванням «суспільства цинізму»;

– обґрунтування необхідності запровадження інноваційних цифрових інструментів корупційної превенції, спрямованих на нейтралізацію комплексу взаємопов'язаних чинників неефективності антикорупційної діяльності держави в судовій владі, до яких віднесено: інституційно-кадрові (безсистемна та довготривала судова реформа; призначення до знову створених інституцій кандидатів із деформованою інституційною пам'яттю внаслідок системно-законодавчих прогалин в регулюванні добору до судів вищих ланок);

морально-етичні (загальносуспільна девальвація етичних норм, дискредитація моральних авторитетів); та правозастосовні (наявність у суддів широких дискреційних повноважень; нестабільність та мінливість судової практики; відсутність дієвої відповідальності за корупційні правопорушення внаслідок дисфункції принципу невідворотності покарання);

– систематизація та класифікація переваг штучного інтелекту як інноваційного цифрового інструмента антикорупційної діяльності держави в судовій владі, серед яких виокремлено: загальнофілософські, морально-етичні (неупередженість, безпристрасність та безсторонність; незалежність; еталонна доброчесність) та прикладні предметно-процедурні й фінансові (оперативність судового розгляду зі збереженням якості судового рішення; мінімізація судових помилок і юридичної казуїстики, забезпечення передбачуваності й уніфікації судової практики; неоскаржуваність рішення штучного інтелекту; економія фінансово-бюджетних ресурсів);

– систематизація та класифікація ризиків штучного інтелекту як інноваційного цифрового інструмента антикорупційної діяльності держави в судовій владі, серед яких виокремлено: фундаментальний, або цивілізаційний (наділення технології часткою державної влади і підкорення їй людини), комбіновані етично-прикладні («бездушність» (дегуманізація) правосуддя та відсутність емпатії; алгоритмічна упередженість, «примарність» правосуддя; безвідповідальність і маніпулювання людиною) та операційні організаційно-технічні (що стосуються суб'єктів взаємодії (комунікації) зі штучним інтелектом, суб'єктів, способів і методів виправлення помилок в рішеннях штучного інтелекту, та вразливостей захисту його програмного середовища; брак цифрових компетенцій у громадян й поглиблення цифрової нерівності в країні).

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення отриманих результатів дисертаційної роботи визначається тим, що основні теоретичні положення, висновки та рекомендації доведено до рівня конкретних науково-практичних пропозицій, спрямованих на удосконалення управлінської діяльності, підвищення ефективності антикорупційної політики держави та модернізацію функціонування судової влади в умовах цифрової трансформації. Запропоновані автором положення можуть бути використані в науковій, законотворчій, управлінській, освітній та просвітницькій діяльності, зокрема під час розроблення нормативно-правових актів, стратегічних документів, методичних рекомендацій і практичних інструментів щодо впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави.

Особливу практичну цінність мають рекомендації здобувача щодо використання штучного інтелекту в організаційному, предметно-процедурному та кадровому напрямках функціонування судової влади. Йдеться, зокрема, про пропозиції щодо вдосконалення автоматизованого розподілу судових справ і матеріалів із застосуванням прогностичного коефіцієнта складності справи та її орієнтовної ваги, мінімізації корупційних ризиків під час розподілу справ, підвищення прозорості управлінських

процедур, а також використання цифрових інструментів для аналізу даних, виявлення ризиків недоброчесності та посилення об'єктивності кадрового добору в судовій системі.

Результати дослідження можуть бути корисними для органів державної влади, суддівського врядування, антикорупційних інституцій, закладів вищої освіти, наукових установ, а також для суб'єктів, які беруть участь у формуванні й реалізації державної політики у сфері цифровізації, електронного врядування, запобігання корупції та реформування судової влади. Практична спрямованість дисертації полягає також у тому, що запропоновані рекомендації можуть бути використані для підготовки навчальних матеріалів, освітніх програм, курсів підвищення кваліфікації публічних службовців, суддів, працівників апаратів судів та інших фахівців, залучених до антикорупційної діяльності.

Основні теоретичні положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи використано в освітньому процесі Чорноморського національного університету імені Петра Могили, що підтверджує їхню науково-освітню цінність і можливість практичного застосування під час підготовки здобувачів вищої освіти. Це свідчить про прикладний характер дослідження, його відповідність потребам сучасної науки публічного управління та адміністрування, а також про значущість отриманих результатів для подальшого розвитку антикорупційної політики держави в умовах цифрової трансформації.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.

Результати дослідження опубліковано в 17 наукових працях загальним обсягом 6,0 друк. арк. (особистий внесок автора – 5,2 друк. арк.), серед яких: 4 статті в наукових фахових виданнях України та 13 публікацій у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Теоретична та практична цінність, впровадження результатів дослідження

Дисертаційне дослідження є вагомим внеском у галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування», який полягає у сприянні розвитку наукового дискурсу щодо вирішення актуального наукового завдання у галузі публічного управління та адміністрування, що полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій щодо впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади в Україні. Сформульовані дисертантом в межах роботи узагальнення, висновки та рекомендації, безперечно, мають теоретико-методологічну цінність та практичну значущість.

Оцінка оформлення дисертації

Дисертаційне дослідження побудовано логічно та послідовно за своєю архітектонікою, є структурованим та обґрунтованим за своїм змістом. Зміст підрозділів має тісний взаємозв'язок та забезпечує розуміння логіки розкриття дисертанткою обраної нею на рівні предмету дослідження наукової

проблематики. Дисертація оформлена відповідно до чинних вимог МОН України щодо відповідного різновиду кваліфікаційних робіт.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Не дивлячись на високий теоретико-методологічний рівень підготовки дисертаційної роботи, та як наслідок – позитивну оцінку її результатів, її зміст, як й зміст будь-якої самостійно виконаної наукової роботи, не позбавлений дискусійних положень. На нашу думку, дискусії щодо змісту дисертаційної роботи можуть виникнути за такими основними напрямками:

1. У підпункті 2.2 фінансово-бюджетні переваги впровадження штучного інтелекту в судову владу обґрунтовані переважно через критику витрат на окремі судові інституції, зокрема ВАКС. Однак зазначені положення потребують ширшого економічного аналізу. Так, доцільно було б врахувати не лише потенційне скорочення видатків на утримання суддівського корпусу чи апарату судів, а й значні початкові витрати на розроблення, тестування, сертифікацію, кіберзахист, технічне обслуговування, аудит і постійне оновлення систем штучного інтелекту. Крім того, варто було б порівняти очікувану економію з можливими ризиками технічних збоїв, помилкових рішень, витоків даних і необхідністю створення спеціальних органів контролю за використанням штучного інтелекту в судовій системі.

2. У підпункті 3.1 автор наводить пропозицію щодо залучення штучного інтелекту до визначення прогностного коефіцієнта складності справи та орієнтовної ваги судової справи. Ця пропозиція є науково цікавою і практично значущою, однак потребує додаткового методичного обґрунтування. Так, автор переконливо вказує на суб'єктивність чинного підходу до визначення коефіцієнта складності справи та можливість маніпуляцій під час автоматизованого розподілу. Водночас доцільно було б конкретизувати, які саме параметри має враховувати штучний інтелект: категорію справи, кількість учасників, обсяг доказів, кількість процесуальних документів, середню тривалість розгляду аналогічних справ, кількість судових засідань, наявність експертиз, складність правової кваліфікації тощо. Це дозволило б зробити запропоновану модель більш прикладною та придатною для подальшої нормативної імплементації.

3. У підпункті 3.3 автор критично оцінює діяльність Громадської ради доброчесності й наголошує на можливості цифрового рекрутера забезпечити більш об'єктивну, прозору та всебічну перевірку кандидатів. Водночас повна заміна громадського контролю алгоритмічним аналізом може звузити участь громадянського суспільства у формуванні суддівського корпусу. Доцільно було б розглянути проміжну модель, за якої штучний інтелект здійснює первинний аналіз і виявляє ризикові сигнали, а ВККС України та представники громадськості використовують ці результати як допоміжну інформацію для остаточного оцінювання кандидата. Відповідно, ідея поступового усунення Громадської ради доброчесності з процедури добору суддів через передання її функцій штучному інтелекту потребує більш збалансованого обґрунтування.

Сформульовані вище дискусійні положення не зменшують високої позитивної оцінки проведеного дисертантом дослідження та не ставлять під сумнів достовірність отриманого ним наукового результату.

7. Загальний висновок

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження **Непши Олексія Івановича** відповідає обраній ним спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». Дисертаційна робота пройшла достатню апробацію під час проведення науково-комунікативних заходів. Дисертаційна робота містить повною мірою обґрунтовані науково-практичні результати, які мають як теоретико-методологічну цінність для розвитку галузі знань «Публічне управління та адміністрування», так й практичну значущість.

Дисертаційна робота виконана із дотриманням наукового стилю написання, відповідає встановленим до оформлення таких досліджень вимогам та достатньо відображає зміст отриманих дисертантом наукових результатів. Дисертація є самостійно завершеною роботою, у якій відсутні порушення академічної доброчесності. Приймаючи до уваги вище наведене можна зробити висновок про те, що дисертація **Непши Олексія Івановича** на тему: «**Механізм впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади в Україні**», за її змістом та оформленням відповідає вимогам п. п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року №759), а її автор **Непша Олексій Іванович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Рецензент:

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

Олександр ШТИРЬОВ

